

חופש הביטוי בגוף ראשון אמת עיתונאית, אמת משפטית: לקחים ממשפט שרון נגד "הארץ"

הקדמת המערכת

ב־17 במאי 1991, במסגרת טור שפרסם העיתונאי עוזי בנוזמן בעיתון הארץ, הופיע משפט אחד שבו הביע הכותב את עמדתו כי אריאל שרון, שר הביטחון בזמן מלחמת לבנון, רימה את מי שהיה ראש הממשלה מנחם בגין ז"ל ביחס לתוכניות המלחמה, וכי האחרון ידע על הרמייה.¹ בתגובה הגיש שרון, שכיהן בזמן פרסום הדברים כשר הבינוי והשיכון, תביעת דיבה נגד בנוזמן ונגד הארץ. ההליך המשפטי הארוך והמסועף שהחל בעקבות התביעה התנהל במשך כאחת־עשרה שנים. בית־המשפט המחוזי דחה את התביעה, וקבע כי עומדת לבנוזמן הגנת תום־הלב ולחלופין הגנת "אמת דיברתי". בית־המשפט העליון דחה את הערעור שהגיש שרון על החלטת בית־המשפט המחוזי, וקבע אף הוא כי עמדה לעיתונאי הגנת תום־הלב, אולם נמנע מלהיכנס לשאלת אמיתות הדברים שפורסמו, וקבע כי החלטת בית־המשפט קמא בנקודה זו הייתה למעלה מן הצורך.

* * *

א. טור שבועי

כאשר כתבתי את המשפט, מושא תביעת הדיבה שהגיש אריאל שרון נגדי ונגד עיתון הארץ, לא עלה בדעתי שאני עולה על מוקש. המשפט אמר כך: "...במלים אחרות, מנחם בגין אמנם יודע היטב כי שרון רימה אותו, אבל אינו רוצה להסתיר מאחורי גבו הרחב של שר הביטחון שלו את אחריותו האישית של ראש הממשלה למלחמה, לתהפוכותיה, לתוצאתה ובעיקר למחירה." שלושים וארבע מילים אלה הופיעו כאמרת־אגב בתוך טור שהכיל יותר מאלף וחמש מאות מילה ואשר לא עסק כלל במלחמת לבנון (שאליה התייחס המשפט הנידון), אלא בהתבטאותו של שר הבינוי והשיכון דאז אריאל שרון, שנסבה על יחסו של ראש הממשלה לשעבר מנחם בגין לרעיון המדינה הפלסטינית. בהרצאה שנשא במצודת זאב לפני ותיקי תנועת החרות, ב־9 במאי 1991, טען שרון שבגין אמר לו כי יש מדינה פלסטינית והיא ירדן, ואף הפציר בו להפיץ בפומבי את הקביעה הזו, כשהוא מסביר כי הוא עצמו, בגין, מנוע מלעשות זאת. דבריו של שרון עוררו את מנחם בגין, שהיה מסוגר בביתו למן התפטרותו מהממשלה בשנת 1983, להכחישם במילים חד־משמעיות: "הדברים שנאמרו כביכול בשמי אין להם שחר." שרון הגיב על ההכחשה באמצעות הודעה שפרסם דוברו: "דברי השר פורסמו בצורה בלתי מדויקת אשר סילפה את רוח הדברים.

1 עוזי בנוזמן "גרסה מזווגזגת" הארץ 17.5.1991.

מפאת כבודו של מנחם בגין אין השר שרון מוכן, בשלב זה, לערב אותו בוויכוח. העיתונות לא הרפתה, ושבה וציטטה את דברי שרון במצודת זאב כדי להוכיח כי הם הובאו באופן מלא. קול ישראל וגלי צה"ל אף השמיעו אותם, בקולו של שרון, מעל גלי האתר.

הטור השבועי שלי בהארץ שפורסם ב־17 במאי 1991 הוקדש אפוא, בחלקו, להסתבכותו של שרון בוויכוח עם מנחם בגין על האמירה שהוא ייחס לו. יצאתי מהנחה שבגין לא היה מסוגל להביע את העמדה ששרון ציטט כביכול מפיו, משום שמנהיגו של הליכוד כבר כל חייו בקיומו של עם פלסטיני מוגדר, ולא ויתר, ברמה האידיאולוגית, על תפיסתו כי ארץ־ישראל כולה, גם זו שעליה משתרעת עתה המדינה ירדן, היא מולדתו של העם היהודי. לפיכך לא יעלה על הדעת שהוציא מפיו קביעה המכירה בזכותו של העם הפלסטיני למדינה משלו, ושגבולותיה הלגיטימיים תוחמים את השטח שניתן על־ידי ממשלת המנדט הבריטי לשושלת ההאשמית.

לפני כתיבת הטור, כדי לאשש או להפריך את הנחתי, ניהלתי שיחות בין היתר עם שני אנשים מקורבים ביותר למנחם בגין, המכירים היטב את משנתו. מהם למדתי כי לא ייתכן שבגין השמיע באוזני שרון את הדברים שזה ייחס לו. בבירור שעשיתי לקראת כתיבת הטור הוזכרו מאמרים שכתב בנימין זאב (בני) בגין, בנו של מנחם בגין, באוגוסט 1987, שבהם הגיב על הרצאה שנשא שרון באותם ימים באוניברסיטת תל־אביב. באותה הרצאה גולל שרון באריכות את גרסתו על השתלשלותה של מלחמת שלום הגליל, כשהוא מצטט קטעי פרוטוקולים מדיונים בממשלה ובצה"ל כדי להוכיח את טענתו שהממשלה כולה ידעה מלכתחילה כי יעדו של המבצע הצבאי היה חיסול מפקדות אש"פ בבירות. בכך ביקש שרון להזום אחת ולתמיד את הולכת השולל שיחוסה לו בניהול המלחמה, ולהוכיח כי היא התנהלה כפי שתוכנן מלכתחילה והשיגה את יעדיה המקוריים – כיבוש כביש ביירות – דמשק והעיר ביירות עצמה, כפי שאישרה הממשלה.

כבר בימים הראשונים למבצע שלום הגליל נשמעה ביקורת בממשלה, שדלפה עד־מהרה לעיתונות, על הממדים שהמלחמה מקבלת ועל השיטה שבה שר הביטחון מביא לאישור הממשלה את מהלכיו הצבאיים. ככל שהתארכה המלחמה, הלכו השגות אלה והחריפו, ונהפכו למפורשות ולגלויות בהערות שהשמיעו שרים דוגמת יצחק ברמן, דוד לוי, שמחה ארליך, מרדכי ציפורי ויוסף בורג. הדברים הגיעו לידי כך שמנחם בגין העיר באחת מישיבות הממשלה, בראשית אוגוסט 1982, כי יש דברים לגבי התנהלות צה"ל בלבנון שהוא יודע מראש אך יש גם דברים שהוא יודע רק בדיעבד. חוסר האמון של רוב השרים – ובסופו של דבר גם של ראש הממשלה – בשר הביטחון התבטא בשיאו בהחלטה שקיבלה הממשלה, ב־12 באוגוסט 1982, לשלול ממנו את הסמכות להורות לצה"ל להפציץ מהאוויר או להפגיז מהים את ביירות.

לאחר המלחמה תוארה התנהגותו זו של שרון במונחים נוקבים, כגון "הונאה", "הולכת שולל" ו"הטעיה". מינוח זה ננקט בפי פוליטיקאים ועיתונאים, וביטא את התובנה ששר הביטחון התכוון מלכתחילה לממש במלואה את תוכנית "אורנים": להביא את צה"ל לביירות, לתבור אל הפלנגות הנוצריות, לגרש את אש"פ מביירות ואת הצבא הסורי מלבנון, ולגרום לחילופי משטר בלבנון באופן שייבחר בה נשיא נוצרי שיחתום על הסכם שלום עם ישראל. כדי להשיג את מטרתו, נמנע שרון מלהציגה לממשלה, ותמרן אותה

לאשר בשלבים את התקדמות צה"ל אל עבר ביירות כשהוא מסתיר ממנה את כוונתו האמיתית ומנמק את המהלכים הצבאיים באילוצים מבצעיים. זו, בתמצית, ההונאה שיוחסה לו. האשמות נוספות בהטעיה שתלו בו מבקריו נסבו על מהלכים צבאיים ספציפיים בתוך המתאר הכולל של המלחמה, שבהם המידע וההסברים שהוצגו לציבור לא שיקפו את המציאות בשטח.

בני בגין חלק על הגרסה שהשמיע שרון באוניברסיטת תל-אביב, וכשבועיים לאחר ההרצאה פרסם שני מאמרים² שבהם הצביע על ההודעות שמסרה הממשלה (למעשה, ראש הממשלה) בימיה הראשונים של המלחמה, שלפיהן פני צה"ל למבצע מוגבל וקצר. כדברים האלה נמסרו לציבור, לכנסת ולממשל האמריקני. בני בגין קבע כי או שהממשלה רימתה בשנת 1982 או שרון אינו אומר אמת עתה (בשנת 1987). את מאמרו השני סיים בני בגין בקביעה כי שרון אינו ראוי לאמון. במהלך הברור שעשיתי לקראת כתיבת הטור הגעתי למסקנה שבדיעבד, דהיינו תשע שנים לאחר מבצע שלום הגליל, מנחם בגין יודע שרון רימה אותו במלחמת לבנון.

ב. כתבתביעה

תגובתי הראשונה למשמע הידיעה בקול ישראל על תביעת הדיבה שהגיש שרון הייתה הפתעה מוחלטת. בתחילה לא ידעתי כלל לאיזה מאמר שכתבתי היא מתייחסת. רק לאחר סריקה במחשבי הסתבר לי שהיא נוגעת בטור שפורסם חודשיים לפני כן. ההפתעה הייתה גדולה הן משום שמייד לאחר פרסום הטור לא שמעתי דבר משרון (הוא לא דרש התנצלות או תיקון טעות), הן משום שהמשפט מושא התביעה הופיע כאמרת-אגב בטור שהוקדש לנושא אחר לחלוטין, והן משום שעל התנהגותו של שרון במלחמת לבנון פורסמו כדברים האלה – ואף חמורים מהם – מאות פעמים לפני כן.³

תחושת ההפתעה התחלפה עד-מהרה בכעס: הבנתי שרון מבקש להפחיד אותי ולהרתיע אותי מלפרסם את דעתי על התנהלותו במלחמה ההיא ועל תפקודו בכלל בזירה הציבורית. שרון היה מושא מרכזי בכתבתי הפובליציסטית (כמו שאר מנהיגי המדינה), ואני לא חסכתי ממנו את ביקורתתי.

2 בנימין בגין "בין הגירסאות" מעריב 28.8.1987; בנימין בגין "בין שלג לאורנים" ידיעות אחרונות 17.8.1987.

3 בהמשך הגשנו לבית-המשפט שבע מאות ושמונים (!) פרסומים שבהם הוצג שרון באור שלילי. נכללו בהם ביטויים כגון: "גדול השקרנים", מתוך מארק גפן "או אני לא שותף?" על המשמר 20.1.1984; "אלוף השקר והפרובוקציה", מתוך אמנון שמוש "הפרובוקטור הגדול" מעריב 2.2.1988; "דברי שרון – השקר של המאה", מרדכי גור על הרצאת שרון באוניברסיטת תל-אביב, מצוטט בחדשות מיום 12.8.1987, בידעה מאת יוסי ורט; "שקרן" – מפי עזר ויצמן, אצל צבי אלוש, אורלי אזולאי-כץ ורוני שקד ידיעות אחרונות 12.8.1987, בע' 1; "יצרן הכזבים" – מאמר מאת מתי גולן הארץ 8.12.1987; "לאדם הזה אין עקרונות, אין כל רגשות אנושיים, ואף לא שום גורמות מוסריות ועל כן מהווה סכנה לחברה", מתוך מכתב שכתב שמחה ארליך לאריאל ויינשטיין, מצוטט אצל אריה אבנרי הקשר הליברלי (תל-אביב, 1984) 164.

ככל שחלפו הימים מאז הוגשה התביעה, ידעתי שאבחנתי נכון את מניעיו של שרון: הגיעו לידיעתי התבטאויות רברבניות שלו במזנון הכנסת – שהוא יודע "לטפל" בעיתונאים באמצעות תביעות דיבה – וכן דברים שאמר לעיתונאים פרקליטו, עו"ד דוב וייסגלס, שלפיהם המתין שרון שנים לניסוח מסוג זה שפרסמתי כדי לטהר באמצעותו את שמו מן הכתם שדבק בו במלחמת לבנון. וייסגלס התכוון לכך שהמשפט מושא התביעה מגיע למסקנה שמנחם בגין יודע ששרון רימה אותו; יבוא הנתבע ויוכיח שכך אכן בגין חושב על התנהגותו של שרון במלחמה. שרון העריך כנראה שלא אצליח לעמוד במשימה, והניח שדרך קוף המחט של הכישלון הזה (מידת ידיעתו של בגין את מעללי שרון במלחמה, או מידת נכונותו להצהיר על כך בבית־המשפט) ימחק אחת ולתמיד את אות־הקין שטבעה המלחמה במצחו (הטענה כי הוליך שולל בפועל את הממשלה וראשה, את הכנסת ואת הציבור), וכך יאלף את העיתונות להימנע מלחזור על קביעה זו.

תחושה נוספת שהציפה אותי הייתה עלבון: שרון מבקש לפגוע במוניטין המקצועיים שלי. מעולם לפני כן לא הוגשה נגדי תביעת דיבה בגין דברים שכתבתי, ואני ראיתי במהלכו של שרון צעד מחושב שנועד לערער את אמינותי, ולא תגובת כעס ספונטנית.

עד־מהרה פינתה מערבולת רגשות זו את מקומה לתחושה שלטת שליוותה אותי לאורך אחת־עשרה השנים שבהן התגלגל התיק במסדרונות בית־המשפט: תחושת שליחות – הכרה בכך שאני והעיתון מעורבים במאבק ציבורי בעל חשיבות גדולה ביותר, שנפלה בידינו הזדמנות (הגם שנכפתה עלינו) להוכיח את התנהגותו הפסולה של שרון במלחמת לבנון, שהוא ייקרא לדוכן העדים ויהיה עליו למסור דין־וחשבון לציבור כולו על תפקודו במלחמה, ושייתכן גם שבאמצעותנו ימסור מנחם בגין את גרסתו על גלגולי המלחמה ההיא. מאז התפטר מהממשלה, בנימוק כי הוא אינו יכול עוד, הסתגר בגין בביתו ברחוב צמח בירושלים, ונמנע מלומר דבר וחצי דבר על התפתחות המלחמה. תשע שנים לאחר פרוץ המלחמה נוצרה לכאורה הזדמנות לשמוע מה בפיו. אכן, השאלה אם מנחם בגין יודע ששרון רימה אותו במלחמת לבנון תפסה מקום מרכזי בהתדיינות המשפטית שהתנהלה ביני לבין שרון.

ג. הליך ראשון

תביעת הדיבה עברה דרך תחנות רבות שהמצע הנוכחי אינו מאפשר להתעכב עליהן בפירוט. היא החלה להתברר במסגרת של קדם־משפט שהתנהל לפני נשיא בית־המשפט המחוזי בירושלים דאז, ורדי זיילר.⁴ עוד לפני הכניסה לדיונים המקדמיים בלשכתו, ניסה השופט זיילר להשיג פשרה. במסגרת מאמץ זה קבע השופט כי האמירה שבחר שרון לתבוע בגינה – בגין יודע ששרון רימה אותו – אין בה דיבה, וכי עילת התביעה צריכה להיות הקביעה ששרון רימה. עו"ד וייסגלס הסכים להגדיר מחדש את כתב־התביעה ולהחיל אותו על הקביעה ששרון רימה את הממשלה ואת ראשה. מאמציו של השופט כוונו להניע את

4 ת"א (י"ם) 475/91 שרון נ' בנימין (לא פורסם).

הצדדים להסכים לוותר על הדיון המשפטי. ההסדר שאליו חתר היה אמור להתבסס על ניסוח החלטה של בית-המשפט אשר תשמור על יוקרתם של שני הצדדים, תקבע כי הסוגיה שבמחלוקת הינה עניין לשיפוט של ההיסטוריה, ותכריז בסיימה על הסכמת התובע למשוך את תביעתו ועל הסכמת הנתבעים לוותר על הוצאות. נסיונות אלה גרמו לתנודות ביחסי לתביעה: היו רגעים שבהם נטיתי להסכים לפשרה, והיו ימים שבהם התמלאתי מחדש בזעם על התנהגותו של שרון במלחמה, וכתוצאה מכך גברה נחישותי למצות את ההליך המשפטי עד תום. טלטלה זו הושפעה מהקצב האיטי (שנה וחצי) שבו התנהלו הבריורים, מהרפיון בפעילותי בתיק, שנכפה כתוצאה ממהלכי התיווך של השופט, ומהתובנה שהלכה וחדרה להכרתי כי בסופו של דבר יצליח השופט לשכנע את שרון לוותר על התביעה. אכן, ב-1 ביולי 1993 מחק שרון את התביעה, כשהוא מנמק זאת בהזדמנות שנפתחה לפניו לברר ביתר הרחבה את הסוגיה שעמדה במרכזה בהליך משפטי שברצונו לנקוט עקב התבטאות של "אישיות פוליטית זרה".⁵ לא הגענו לנוסח החלטה משותף על סיום הפרשה משום שסירבנו להצטייר כמי שמסכימים לעסקה עם שרון.

מעמד הסיכום התנהל אפוא כך: עו"ד וייסגלס נימק את החלטת שרון לבטל את התביעה בכוונה לתבוע את שולץ; עו"ד מוזר, מצידנו, הגיב בהודעה שאנחנו מוכנים להסתפק בסכום הוצאות סמלי; והחלטת השופט קבעה שהתביעה נמחקת ושהנתבעים יקבלו הוצאות בסך 750 שקל.

האופן שבו הסתיים השלב הראשון של הפרשה הציף אותי ברגשות מעורבים: מצד אחד, חשתי הקלה שהתלאות הכרוכות בהתמודדות המשפטית הזו הוסרו ממני, וכן סיפוק על כך שהיא לא הסתיימה במעין תיקו, אלא בהחלטתו של שרון לחזור בו מן התביעה. בעיניי, משמעות צעדו הייתה שהוא מוותר על נסיונו למחוק באמצעותי את אות-הקין שטבעה במצחו מלחמת לבנון; מן הצד האחר, חלפו בי גם רגשות אכזבה מכך שהבירור המשפטי לא מוצה ושהוחמצה ההזדמנות לבוא חשבון עם שרון על התנהגותו בלבנון. בהתייעצות שקיימנו מוזר ואני עם עורך הארץ דאז חנוך מרמרי ועם מו"ל העיתון עמוס שוקן, לקראת הישיבה האחרונה אצל השופט זיילר, חיווה מוזר את דעתו שיש לנו סיכוי טוב לעמוד בנטל הוכחת הטענה של "אמת דיברתי",⁶ ושגם אם ניכשל בכך, נצליח להוכיח שהדברים נכתבו בתום-לב,⁷ ושככל מקרה לא צפוי שבית-המשפט יפסוק לשרון

5 הכוונה לג'ורג' שולץ, מזכיר המדינה האמריקני באותם ימים, שצוטט (למשל, אצל עקיבא אלדר הארץ 13.6.1993) כמי שאמר לעיתונאים ישראלים שאיתם נפגש בירושלים כי בארצות-הברית נוצר רושם ששרון הטעה את מנחם בגין בעת המלחמה בלבנון. כדברים האלה כתב שולץ בספרו האוטוביוגרפי סערה וניצחון (George Shultz Turmoil and Triumph – My Years as Secretary of State (New York, 1993). בסופו של דבר לא הגיש שרון תביעה נגד שולץ, לאחר שקיבל ממנו מכתב שבו הכחיש האחרון את המיוחס לו.

6 הערת המערכת: סעיף 14 לחוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965, קובע כי "במשפט פלילי או אזרחי בשל לשון הרע תהא זאת הגנה טובה שהדבר שפורסם היה אמת והיה בפרסום ענין ציבורי; הגנה זו לא תישלל בשל כך בלבד שלא הוכחה אמיתותו של פרט לוואי שאין בו פגיעה של ממש". טענת הגנה זו מכונה טענת "אמת דיברתי", כשם שפרו של בנוימן על הפרשה.

7 הערת המערכת: סעיף 15 לחוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965, קובע כי "במשפט

פיצוי גדול משום שהוא לא יוכל להוכיח פגיעה בשמו.⁸ הלך־רוחנו היה אפוא לוחמני, חרף העובדה שמנחם בגין נפטר לאחר שהוגשה התביעה, ושבהעדרו, כך ידענו, לא נוכל להביא את "הראיה הטובה ביותר" להוכחת טענתנו (הגם שלא יכולנו לדעת בוודאות מה יעיד).

התחושות הסותרות הציפו אותי ביתר שאת למחרת, משהתברר כי שרון הורה לפרקליטו להגיש מחדש את התביעה, לאחר שקרא בעיתונים את תגובתי על מחיקתה, שבה הבעתי צער על שהתנהגותו במלחמת לבנון לא עברה את הליבון הציבורי הראוי לה. מצאתי את עצמי מופתע ומודאג ממהלכו החדש של שרון. ביני לביני הודיתי כי אין בי כל התלהבות למשפט חוזר, וכעסתי על עצמי על האופן שבו ניסחתי את תגובתי על החלטתו של שרון למחוק את התביעה. בדיעבד, חשתי שהקדחתי את התבשיל. מצב־הרוח הקשה שבו הייתי שרוי הניע אותי אף לברר אצל שרון (באמצעות פרקליטני) אם פרסום הודאה מצדי שנוסח תגובתי לא היה מוצלח יפסי את דעתו ויבטל את החלטתו להגיש את התביעה מחדש. שרון סירב.

בהבשעה הציפה אותי תגובה הפוכה: איני יכול להתאים את התבטאויותיי למצב־רוחו של שרון; השימוש שהוא עושה בהגשת תביעות דיבה (לפחות נגדי) הוא הפעלת טרור על חופש הביטוי שלי. מה משמעות הניצחון שבהחלטתו למחוק את התביעה הראשונה אם איני רשאי לכתוב ולומר מה שבדעתי?

ד. הליך שני

התחנה השנייה הייתה לשכתו של רשם בית־המשפט המחוזי בתל־אביב, השופט נסים ישעיה, שאליו הגיעה התביעה שהוגשה מחדש.⁹ באותו מעמד הסתבר שהתביעה המחודשת נסבה רק על המסקנה שבגין יודע כי שרון רימה אותו, ונמנעת מלחזור על עילת התביעה שתוקנה אצל הנשיא זיילר, דהיינו – ששרון רימה את בגין ואת ממשלתו. עו"ד וייסגלס לא היה ער לשינוי, ולאחר שעו"ד מוזר הצביע על כך לפני הרשם, ניאות פרקליטו של שרון לשנות את הנוסח ולהחיל את התביעה גם על השאלה אם שרון רימה בפועל אם לאו (אם כי בהמשך המשפט חזר וטען כי עילת התביעה היא רק אם מנחם בגין יודע ששרון רימה אותו).

התחנה הבאה הייתה אולמו של סגן נשיא בית־המשפט המחוזי בתל־אביב דאז, השופט משה טלגם, שהחל לדון בתיק לגופו. השופט טלגם קבע לדיון נוהל נמרץ ויעיל: הוא דרש

פילי או אורחי בשל לשון הרע תהא זאת הגנה טובה אם הנאשם או הנתבע עשה את הפרסום בתום לב".

8 הערת המערכת: סעיף 1 לחוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965, מגדיר מהי לשון הרע. בתיקון מס' 6 לחוק משנת תשנ"ט, דהיינו לאחר הגשת התביעה על־ידי שרון, הוסף סעיף 7א לחוק, המאפשר לבית־המשפט לפסוק פיצויים לטובת התובע גם ללא הוכחת נזק.

9 ת"א (ת"א) 818/93 שרון נ' בנימין, תק"מ 97(3), 93 (להלן: עניין שרון נ' בנימין).

מהצדדים להגיש את דברי עדיהם במתכונת של תצהירים כתובים כדי שבאולם המשפט תתנהל חקירה נגדית בלבד. הוא גם קבע לדיונים תאריכים קרובים. במהלך הדיונים אצל השופט טלגם ביקשנו, בין היתר, להסתמך על פרוטוקולים חסויים שבהם תועדו, בצה"ל ובממשלה, דיונים על מהלכי המלחמה. בקשתנו הסתמכה הן על העובדה שחלק מהעדים צוטטו בכלי-התקשורת כשהם חושפים מובאות מדיונים אלה, והן על כך ששרון עצמו, בהרצאה הארוכה שנשא באוניברסיטת תל-אביב, עשה שימוש נרחב באזכורים מתוך פרוטוקולים אלה.

תחנת-ביניים נוספת הייתה לשכת היועץ המשפטי לממשלה, שהורה לשר הביטחון להוציא צו חיסיון גורף על עדויות הנוגעות בדיוני הממשלה וצה"ל בזמן המלחמה, ויזם מהלכים נוספים שנועדו מבחינתו לסוכך על סודות המדינה אך הכבידו מאוד על יכולתנו להגן על עצמנו.

בית-המשפט העליון היה ציון-דרך נוסף במסעו של התיק.¹⁰ לפניו הישגנו על החלטת היועץ המשפטי לממשלה לערער על הוראת השופט טלגם להעמיד לרשות בית-המשפט פרוטוקולים מדיוני הממשלה בשנת 1982, ועל צו החיסיון הגורף ("תעודה בדבר ראיות חסויות") שהוציא שר הביטחון, אשר אסר מסירת מידע מן הדיונים שנערכו בצה"ל בתקופת המלחמה. במהלך הזה נכשלנו: שופט בית-המשפט העליון תאודור אור קיבל את עמדת המדינה, ואסר עלינו להציג לעדים שאלות הנסמכות על ציטטות מתוך פרוטוקולים שהוגדרו סודיים.¹¹

התיק חזר לאולמו של השופט טלגם, אשר פסק – בתום הליך שנמשך יותר משנתיים ואשר שיאייו היו עדויותיהם של שרון ושל בני בגין – כי יש לדחות את התביעה הן מטעם "הגנת תום-לב" והן מטעם הגנת "אמת דיברתי".¹²

התחנה הסופית הייתה בית-המשפט העליון, שדחה את הערעור שהגיש שרון, בקובעו (מפי השופט אליהו מצא, שאליו הצטרפו השופטים יעקב טירקל ואליעזר ריבלין) כי עומדת לי הגנת תום-הלב.¹³ בית-המשפט העליון נמנע מלהיכנס, לטוב או לרע, לקביעותיו העובדתיות של השופט טלגם כי הוכחתי גם אמת בפרסום.¹⁴

10 בש"א 723/97 בניזמן נ' שר הביטחון, פ"ד נא(1) 364.

11 הערת המערכת: מעבר לסוגיות של בטחון המדינה, כתב השופט אור כי "המבקשים [עוזי בניזמן והארץ – המערכת] לא פרשו את יריעת הראיות שהוגשו או שיש באפשרותם להגיש לביהמ"ש המחוזי להוכחת טענת 'אמת דברתי' שבפיהם. לכאורה, ניתנת הגנתם – אם היא מבוססת – להוכחה באמצעות ראיות אחרות. לא נטען שאין קיימות ראיות כאלה או שבלעדי הפרוטוקולים נדונה ההגנה לכשלון... כשפורסמה הכתבה, סביר להניח שהמבקשים ידעו שהפרוטוקולים של דיוני המטכ"ל הם סודיים. אלה לא היו בפניהם כדי שיהוו יסוד לאמור בכתבה, ולא יכלו לצאת מהנחה שיגלו אותם. בנסיבות אלה נחלשת הטענה בדבר חיוניות הפרוטוקולים" (שם, בע' 370).

12 עניין שרון נ' בניזמן, לעיל הערה 9, בע' 93.

13 ע"א 323/98 שרון נ' בניזמן, פ"ד נו(3) 245.

14 הערת המערכת: בעניין זה כותב השופט מצא כי "קביעת 'האמת ההיסטורית' – ככל שיש קיום למושג זה – הינה עניין להיסטוריונים ולא לבית המשפט, וככל שישכיל בית המשפט להימנע מלעסוק בה כן ייטב" (שם, בע' 256). זאת ועוד, השופט מצא מבקר בפסק-דינו את הערכאה המחוזית על שלא הסתפקה בהגנת תום-הלב שעמדה לנתבע וחיוותה את דעתה גם בשאלת האמת בפרסום, ובלשונו של השופט מצא: "שגה בית-

לאחר מסע תלאות שנמשך קרוב לאחת־עשרה שנים, תם הדיון המשפטי בתביעה שהגיש שרון נגדי ונגד הארץ.

ה. מבט שני

החוויה העיקרית שאני נושא מההתמודדות עם תביעת הדיבה היא של בדידות: לאורך כל הדרך, להוציא רגעים יחידים, חשתי כי אני, פרקליטי עו"ד מיבי מוזר ומתמחו מנהלים מאבק דון־קישוטי נגד איש ציבור עתיר כוח, מבלי שנצליח לגייס לצידנו תמיכה ציבורית רחבה. ברוב שלביו לא עניין התיק המשפטי את הציבור, ולא עורר את התקשורת לעסוק בו בהרחבה. הייתה זו תוצאה צפויה – הליך משפטי ממושך, שהינו טכני בחלקו הגדול, אינו אמור לרגש את הקהל – אך היא תסכלה אותי משום שלפי תפיסתי עמדה על הפרק שאלת כשירותו של אריאל שרון להימנות עם קברניטי המדינה. סברתי כי בירור התפקיד שמילא במלחמת לבנון הינו עניין בעל חשיבות ציבורית ראשונה במעלה לנוכח שאיפותיו להוסיף להיות חלק מקובעי גורלה של ישראל, אך הסתבר לי שהציבור הרחב אינו בדעתי.

זאת ועוד, נתקלתי בקושי גדול למצוא עדים שיהיו מוכנים לשתף את בית־המשפט בידע שלהם על התנהלות המלחמה. קצינים (במיל') בכירים ביותר (בדרגת תת־אלוף ומעלה), שרים בפועל ובדימוס, אישי ציבור ובעלי תפקידים בכירים ביותר בשירות המדינה סירבו להעיד מטעמנו. אנשים אלה, שמהם שמעתי דברים המאשרים את טענתי כי שרון רימה את בגין במלחמה, דחו את בקשתנו לחתום על תצהירים המשקפים את רשמיהם. הנימוקים היו מגוונים – החל ברצון לא לגרד מחדש את פצעי המלחמה מתוך התחשבות במשפחות השכולות, ועד לטענה כי המשפט נסב ביסודו של דבר על סכסוך ממוני (הפיצוי ששרון תובע בגין הוצאת הדיבה שהוא מייחס לי), ושעל סוגיה כזו חבל להשחית מילים. היו ביניהם שהבהירו לי כי אם נכפה עליהם עדות, הם יאמרו לבית־המשפט כי הם אינם זוכרים את התרחשויות המלחמה, והיו שהתכחשו לדברים קודמים שאמרו עליה. בעיני הצטיירה התנהגות זו כקשר של שתיקה מצד ראשי הממסד השלטוני, אשר מסיבות אנוכיות מעדיפים שהרמייה של מלחמת לבנון תישאר בעינה ובלבד שהם לא ייאצו למסור את עדותם עליה.

היו כמה יוצאים מן הכלל: השר־לשעבר יצחק ברמן מסר תצהיר על רשמיו מדיווחי שרון לממשלה בעת המלחמה, האלוף (במיל') עמרם מצנע חזר בתצהירו על האשמות שהטיח בשרון בזמן המלחמה, תת־אלוף (במיל') ערן דולב נהג כמוהו, וכך גם אלוף־משנה (במיל') אלי גבע. גם עזריאל נבו, מי שהיה מזכירו הצבאי של בגין, ויונה קלימוביץקי, מי שהייתה מזכירתו האישית, אישרו בתצהיריהם דברים קודמים שאמרו לתקשורת, שבהם ביטאו הסתייגות מהתנהלותו של שרון מול בגין בזמן המלחמה. יש להבין כי מכיוון

המשפט המחוזי, לטעמי, כשחרף הערותיו המקדימות התפתה להכריע – 'לחלופין' בלבד ולמעלה מן הצורך – בשאלת אמיתות הפרסום" (שם, בע' 258).

שנמנעה מאיתנו האפשרות לצטט מתוך פרוטוקולים, הסתמכנו על דברי עדים שפורסמו בתקשורת ואשר תמכו בגרסתנו על התנהגותו של שרון. תצהיר אחד הכריע את הכף: בני בגין העיד כי שמע מאביו שגרסת שרון שהמלחמה תוכננה מלכתחילה להגיע לביירות הינה חסרת שחר. בני בגין אישר במפורש כי הדברים שכתבתי נכונים, דהיינו, שמנחם בגין ידע בדיעבד ששרון רימה אותו. הוא הסיק זאת מתגובתו המפורשת של אביו על ההרצאה שנתן שרון באוגוסט 1987, שבה טען כי הממשלה כולה (כלומר, גם ראש הממשלה) ידעה מראש שפני צה"ל לביירות. כנגד זה נקט עו"ד וייסגלס גישה טכנית שחתרה לצמצם עד-מאוד את יריעת הדיון. אף שהצהיר כי מטרת התביעה ללבן את הטענות שהושמעו נגד מרשו, הצטרף הפרקליט לעמדת המדינה שהתנגדה לפתיחת הפרוטוקולים, ולא חבר (בלשון המעטה) לבקשתנו להעיד את מנחם בגין על-אתר, בטרם נפטר. הוא גם התנגד להעדת רוב עדינו, בנימוק שהם אינם מסוגלים לענות על השאלה אם בגין ידע בדיעבד ששרון רימה אותו, וסתר בכך את כוונתו המוצהרת לנצל את הבימה המשפטית כדי לברר את אשמת הרמייה שהוטחה בשרון. מול התצהירים שלנו הגיש עו"ד וייסגלס תצהירים בחתימתם של מזכירו האישי של מנחם בגין יחיאל קדישאי, דוברו אורי פורת, מזכירו הצבאי עודד שמיר ויושב-ראש הכנסת דב שילנסקי. כל הגשת תצהיר לוותה מסע פרסום רועש, שנועד כנראה לטעת בדעת-הקהל את הרושם שעדי של שרון מזימים את עדינו. תכליתן של עדויות אלה הייתה לשכנע את בית-המשפט כי לא היה דופי בהתנהלותו של שרון מול בגין, ושבעת המלחמה דחה ראש הממשלה את הטענות כאילו שר הביטחון מוליך אותו בכחש. השופט טלגם הכריע לטובת עדויותינו. פסק-הדין שלו מילא אותי בתחושה עמוקה של סיפוק: הוא קבע כי בגין ידע בדיעבד ששרון לא נהג עימו ביושר, וכי שרון השיג את אישורו ואת אישור הממשלה להצעותיו הצבאיות במלחמת לבנון מבלי לגלות להם את מטרותיו ותוך דיווחים מטעים. עוד מצא השופט כי האופן שבו הציג לו שרון, בעת עדותו לפניו, את שליטתו של בגין בכל שלבי ניהול המלחמה הינו מטעה ומסלף.

1. עיתונאי בעולם המשפט

הפגישה עם מערכת המשפט הוכיחה לי עד כמה קשה לתרגם מידע עיתונאי לשפה של ראיות משפטיות, גם כאשר הוא נאסף ואומת על-פי הכללים המקצועיים המקובלים. המידע שהיה ברשותי ערב פרסום הטור מושא תביעת הדיבה היה עשיר מן הראיות המשפטיות שהצלחתי ללקט לקראת תחילת המשפט. היה קשה לשכנע אנשים שהיו מקורות השראה לפרסום העיתונאי להיחשף ולהעיד; היה קשה להניע אנשים שהיו הדיונים בצה"ל ובממשלה בעת המלחמה לבוא לבית-המשפט ולחלוק עימו את המידע שברשותם; היה קשה אפילו להסתמך על דברים שחלק מהנוגעים בדבר פרסמו בכלי-התקשורת משום שהם סירבו לשתף איתנו פעולה ולאמת את דבריהם בתצהירים. אפילו היכולת שלנו להסתמך על הרצאתו של שרון – שהייתה "מכבשונו של המשפט", כפי שהעיר השופט טלגם במהלך הדיונים, ואשר הייתה אמצעי חשוב לחשיפת הסתירות בגרסתו שמסר על התנהלות המלחמה – כמעט נשללה מאיתנו, בהוראתו של היועץ

המשפטי לממשלה (שממנה חזר בו), בנימוק שהיא מכילה ציטטות ממסמכים חסויים. התגברנו על קשיים אלה תודות למספר קטן של עדים חסרי מורא, ובראשם בני בגין. רק אירוני בעיניי שהנטל העצום הזה, לפי תחושתי הסובייקטיבית, שבו הצלחתי לעמוד הספיק אומנם כדי לשכנע את בית־המשפט המחוזי לקבוע כי אמת דיברתי, אך לא הניע את בית־המשפט העליון להיכנס לדיון במחלוקת העובדתית ולהכריע בה. בכך כאילו אותתה הערכאה השיפוטית העליונה כי סוגיות ציבוריות חשובות מאין כמותן, שטווחן ההיסטורי הוא מספר מועט של שנים אחורה, ושהדמויות הממלאות בהן תפקידים ראשיים מוסיפות לשאת בעמדות מרכזיות בניהול המדינה, אינן נושא לעיונו ולהכרעותיו, וכי יש להשאירן "למשפט ההיסטוריה". האירוניה בולטת שבעתיים בהתחשב בכך ששרון הוא שבחר בבית־המשפט כזירה שבה תוכרע המחלוקת העובדתית על התנהגותו במלחמת לבנון.

נוסף על הקושי המובנה הנגזר מן ההבדל שבין שתי המלאכות – העיתונאית והשיפוטית – נבצר מאיתנו בתיק הזה לברר מראש מה יאמרו עדים שביקשנו להעיד (בגלל הסירוב של רובם לשתף איתנו פעולה), ורוח הלחימה שלנו עברה תהפוכות בגלל נסיונות פשרה שצצו מדי פעם ואשר השרו אווירה של חוסר ודאות שהדיון המשפטי אכן ימוצה עד תום.

עם זאת, התביעה לא שינתה את דעתי באשר לחלוקת התפקידים שבין אנשי ציבור לבין עיתונאים: אלה עושים, ואלה שופטים את מעשיהם. מובן מאליו בעיניי שלאיש ציבור יש הזכות להגן על שמו הטוב כאשר הוא נפגע; באותה מידה מובן מאליו שלעיתונאי יש הזכות לכתוב ככל העולה על רוחו ובלבד שדבריו אמת ויש בהם עניין לציבור. נוכחתי על בשרי שמעורבות במשפט דיבה היא חוויה לא־נעימה, ושהתמודדות מול איש רב־השפעה כמו שרון היא משימה קשה במיוחד בגלל היראה שהוא מטיל על עדים פוטנציאליים. היו גם מקרים שעדים מטעמנו שינו את עדויותיהם בעקבות פניות מצד שרון, ובכלל זה גם דברים שאמרו או כתבו בפומבי ואשר אותם הגשנו לבית־המשפט, והגישו תצהירי השלמה מטעמו. יתרה מזו, עד אחד, האלוף (מיל') אביגדור (יאנוש) בן־גל, אף נחקר במשטרה בעקבות חשד שהתעורר לקשר בין עדותו לבין סיוע בענייני עסקים שהושיט לו לכאורה השר שרון במסע שערך ברוסיה. המשטרה המליצה להעמיד לדין אותו ואת שרון בפרשה זו בעברות של שוחד, שיבוש הליכי משפט והדחת עד. היועץ המשפטי לממשלה דאו אליקים רובינשטיין דחה את המלצת המשטרה בנימוק שאין בידיה תשתית ראייתית מספיקה להוכחת החשדות בבית־המשפט.¹⁵

15 הערת המערכת: עם זאת, קבע היועץ המשפטי לממשלה כי קיים חשד שבן־גל שינה את עדותו מקצה לקצה בתמורה לקידום ענייניו העסקיים בתחום הגז. בסיכום ההחלטה כתב היועץ המשפטי לממשלה: "תיק זה מדגים את הדילמות הקשורות בקבלת החלטותיה של התביעה הכללית, במתח שבין תחושת אי־התקינות העולה מן התיאור דלעיל [דהיינו, גלגוליה של פרשת עדותו של בן־גל על רקע נסיעתו עם שרון לרוסיה – המערכת] לבין הצורך בראיות שמעבר למישור המנהלי לשם הגשת תיק פלילי. במקרה דנן, גם המבקש לדון לכף זכות את כל המעורבים אינו יכול להשתחרר מרשמי המסכת שהוצגה לעיל כלפי דרך התנהגותם של אישי ציבור בתחום המשיק שבין ענייני ציבור לענייניהם האישיים, אף אם לא הגיע לכלל עמידה במבחנים המשפטיים להוכחת עבירה

התביעה המחישה לי עד כמה חיוני לעיתונאי להיות בלתי-תלוי בדיווחיו ובפרשנותו: במהלך המרדף אחר עדים מצאתי את עצמי מדי פעם מהרהר בשאלה אם דברים שאני עומד לכתוב ישפיעו לרעה על מצבי במשפט או על יכולתי לשכנע אנשים לבוא להעיד. כעסתי על עצמי כאשר שיקולים זרים כאלה חלפו במוחי. גם המגבלה שכללי הסוביידיצה הטילו על כתיבתי במשך כל תקופת המשפט תסכלה אותי.

ההתוודעות הבלתי-אמצעית לרשות השיפוטית איששה את יחס הכבוד שרחשתי כלפיה (אני מקווה שקביעה זו אינה מושפעת מתוצאות ההתמודדות בתיק). במבט לאחור, אני סבור שהיא טיפלה בתיק בהגינות ובתבונה. בכל-זאת, יש לי כאמור השגה על החלטתם של השופטים שדנו בערעור להימנע מלפסוק בשאלה העובדתית אם שרון רימה את בגין.

כאשר אני כותב סיכום זה, בסוף יוני 2005, שרון הוא ראש הממשלה של מדינת-ישראל זה ארבע שנים וחצי. לא ניכר שלפסק-הדין של השופט טלגם ולהחלטת בית-המשפט העליון לדחות את ערעורו של שרון, כמו-גם למסקנותיה של ועדת כהן שמצאה אותו אחראי באופן בלתי-יישיר לטבח שביצעו הפלנגות במחנות סברה ושתילה בזמן מלחמת לבנון, הייתה השפעה ממשית על הכרעת הבוחר: שרון נבחר פעמיים ברוב מוחץ להנהיג את המדינה.¹⁶ הציבור הישראלי החליט שקביעות שליליות של שופט בית-המשפט המחוזי ושל שופטי בית-המשפט העליון¹⁷ לגבי מידת יושרו של שרון אינן ממלאות תפקיד בשוקלו במי לבחור לראשות הממשלה. זה ממצא מדכא.

פליטית. "החלטת היועץ המשפטי לממשלה ופרקליטת המדינה בעניין השר אריאל שרון, האלוף (מיל') אביגדור (יאנוש) בן-גל ומר ולדימיר גוסנינסקי", מיום 26.4.1999, בע' 6 [http://www.nfc.co.il/archive/004-D-176-00.html?tag=19-37-04].

16 הערת המערכת: ועדת כהן הייתה ועדת חקירה ממלכתית שהוקמה ב-1 בנובמבר 1982 כדי "לחקור את כל העובדות והגורמים הקשורים למעשי הזוועה, אשר בוצעו על-ידי הכוחות הלבנוניים, באוכלוסייה האזרחית במחנות הפליטים בסברה ושתילה". בראשות הוועדה ישב נשיא בית-המשפט העליון דאז יצחק כהן, וחבריה היו שופט בית-המשפט העליון (כתוארו אז) אהרן ברק והאלוף במילואים יונה אפרת. הוועדה פרסמה את מסקנותיה ב-7 בפברואר 1983, ב"דין וחשבון של ועדת החקירה לחקירת האירועים במחנות הפליטים בביירות, התשמ"ג", וקבעה כי לא נמצאו הוכחות למעורבות ישירה של צה"ל בטבח שהתרחש במחנות הפליטים בלבנון על-ידי הפלנגות הנוצריות במקום. עם זאת קבעה הוועדה כי קציני צה"ל ידעו משלב מסוים על הטבח שמתרחש ולא עשו די להפסקתו. לגבי שר הביטחון, אריאל שרון, קבעה הוועדה כי שרון התעלם מהסכנה הצפויה, והמליצה כי יסיים את תפקידו וכי לא יכהן בעתיד בתפקיד שר הביטחון. (האזכורים בדו"ח ועדת כהן הנוגעים באמינות דיווחיו של שרון לראש הממשלה מופיעים בע' 79, 81, 86, 117-119 לדו"ח. ההמלצות הנובעות מאחריותו האישית של שרון לאירועי סברה ושתילה מופיעות בע' 122 לדו"ח.)

17 הערת המערכת: הכוונה לחברותם בוועדת כהן של יצחק כהן, נשיא בית-המשפט העליון בזמנו, ושל אהרן ברק, נשיא בית-המשפט העליון הנוכחי.

